

ETNOLOŠKA ISPITIVANJA MAĐARA U VOJVODINI

Za približno pola miliona Mađara, koji žive na teritoriji Vojvodine, može se reći bez preterivanja, da predstavlja ju "Mađarska u malom". Na žalost, ni do danas nije ispitano poreklo svih vojvođanskih Mađara. Zainteresovani su upućeni na literaturu od pre 60 - 80 godina. 1) Pomoću te stare literature, koja ni u vreme nastanka nije bila naučnog karaktera, i novijih, pojedinačnih istorijskih monografija 2), etnička slika vojvođanskih Mađara je sledeća.

Mađarski živalj je potpuno iščezao sa teritorije Bačke za vreme turske vladavine, tačnije u periodu između mohaačke bitke, 1526. godine, i senčanske bitke, 1697. godine. Današnji Mađari doseljeni su na ovu ravnicu između Dunava i Tise, zajedno sa ostalim etničkim grupama, u periodu između 1740. i 1810. godine. Naseljavanje Mađara teklo je iz dva pravca. Zapadnu i srednju Bačku naselili su Mađari iz Transdanubije (Dunántúl), tj. iz baranjske, tolanske, šomođske, zalske i vesprenske župe. U Kupusinu, selu koje se i danas izdvaja od ostalih po govoru, nošnji itd., pored mapred navedenih, doselila se grupa iz njitranske župe. Naseljavanje Potisja je otpočelo tek nakon ukidanja Potiske vojne granice (1751. godine) i trajalo je do prvih decenija prošlog veka. Doseljeni Mađari su iz peštanske, heveške, nogradske i hotske župe, a u severno Potisje naseljen je mađarski živalj iz okoline Segedina. Za vreme vladavine Josifa II, Mađari reformatske veroispovesti iz severistočne Mađarske, Velike Kumanije (Nagykúnság) i, delimično, iz Male Kumanije (Kiskúnság), baranjske i fejerske župe, osnovali su Staru Moravicu, Feketić i Pačir.

Naseljavanje Mađara u Banat odigralo se nešto kasnije, tek kada je, izuzev južnih delova, Banat priključen Mađarskoj (1778. godine). Pojedini veleposednici su ih dovodili, a ne Komora kao u Bačkoj, na svoja imanja. Veći broj mađarskih sela u Banatu osnovali su odgajivači duvana, koji su sklapali ugovore sa veleposednicima. Tako je osnovan Sajan (1804. godine), zatim Mihajlovo, Idoš, oko 1840. godine Jermenovci. Između 1780. i 1790. godine naselili su se reformati iz solnoške i bekeške župe u Itebej i Debeljaču, i katolici u Čoku. Naseljavanje je trajalo sve do poslednjih decenija prošlog veka; na primer, Mužlja je osnovana 1867. godine. Godine 1883. doseljena je veća grupa bukovinskih Sekuljaca u južni Banat (Vojlovica, Skorenovac i Ivanovo).

Mađari su se doselili u Srem oko polovine prošlog veka. Ti doseljenici iz južnih župa Transdanubije (Dunántúl), na primer baranjske, tolanske, šomođske i zalske župe, i Bačke, krenuli su trbukom za kruhom. Filoksera je uništila vinograde 1888-tih godina u navedenim krajevima, a o jeftinoj ziratnoj zemlji u Sremu kolale su legende. Zemlju su zaista po pristupačnoj ceni prodavali isluženi vojnici nakon ukidanja Vojne granice.

x x x

Mogu se razlikovati tri perioda u istorijatu etnoloških ispitivanja Mađara u Vojvodini. Prvi period je u stvari početak prikupljanja građe o narodnom životu od polovine XIX veka do prvih decenija XX veka. Drugi period bio bi od tridesetih godina, kada je ponovo živnulo interesovanje za život seljaka i traje do drugog svetskog rata. Od oslobođenja posle drugog svetskog rata počinje treći period, kada se prvi put ispitivanja obavljaju organizovano i stručno.

Prvi etnografski radovi su plod kolektivnih sakupljanja građe. Janoš Erdelji, u zbirci narodnih pesama 3), objavljuje narodne pesme i iz Mužije, Zrenjanina i okoline Petrovaradina. Za mađarsku mitologiju 4) Arnold Ipolji dobio je podatke iz Novog Kneževca. Autor monografije o dečjim igrama Aron Kiš 5) zahvaljuje saradnicima iz Kule, Starog Bečēja, Bajše i Padeja. Oto Herman, veliki mađarski prirodnjak, ili, kako ga Mađari rado nazivaju "poslednji mađarski polihistor", boraveći u Doroslovu, prikupio je građu o ribolovu i ribarskim spravama na Monstongi. U monografiji o ribolovu 6), pored navedenog, ima podataka i iz Apatina. Poslednje decenije XIX veka Kajoš Kalmanj 7) je prikupio narodne pesme i sl. u Sajanu, Čoki, Novom Bečēju, tj. u svim severobanatskim selima u kojima žive Mađari katolici. U godišnjacima Istorijskog društva Bač - bordoške županije, pored članaka iz istorije i arheologije, javlja se poneki napis i iz etnografije.

Interesantno je napomenuti da u časopisima za etnologiju (Ethnographia 1890. - Néprajzi Értésítő 1900), koji izlaze u Budimpešti, objavljuju se radovi o ostalim, nemađarskim etničkim grupama sa teritorije Vojvodine. 9)

Period do prvog svetskog rata završava se prikupljanjem narodnih pesama Bele Bartoka u Horgošu. 10)

Interesovanje za narodni život posle prvog svetskog rata probudilo se tek tridesetih godina, i to skoro istovremeno u oba mađarska časopisa Hidu i Kalandí (Kalangya). 11) Peter Batta objavio je najpre narodne pesme iz Kanjiže, a zatim i drugu građu iz života potskih Mađara. On je popularisao akciju fendešbokreta (Gyöngyösbokréta), koja je uzela velike razmere u Mađarskoj, i prvi je došao na ideju o osnivanju mađarskog zavičajnog muzeja u Doroslovu. U "Hidu", avangardnom časopisu toga vremena, otvara se rubrika "Selo", u kojoj su objavljivani sociografski radovi. Prava etnografska građa je Lajoša Kiša (koji je prikupio više od 2000 narodnih melodija) i Istvana Bano o narodnim običajima i sl., iz okoline Sente.

Tek od 1949. godine, objavljuju se pravi etnografski radovi u "Hidu" iz pera Olge Penavin, Julije Bona, Ane Cimer, kao i prvog etnomuzikologa iz Vojvodine Ernea Kiralja. 12)

Dugo nije bilo stručnog pristupa i organizovanosti u etnološkim istraživanjima Mađara u Vojvodini. Osnivanjem Katedre za mađarski jezik i književnost (1959.), zatim osnivanjem Instituta za hungarologiju (1969.), otpočeta su, pored lingvističkih, i etnološka ispitivanja Mađara sistematski i stručno. Institut za hungarologiju ima poseban odsek za folklor, a jedan broj godišnje njegove publikacije "A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei" 13) posvećen folklornoj tematici. Od 1970. godine za ljubi-

telje folklora organizuju se seminari za ispitivanje mađarskog folklora u Vojvodini. Na ovim seminarima, predavači su eminentni etnolozi iz Mađarske.

Posle drugog svetskog rata počelo je prikupljanje materijalne kulture vojvođanskih Mađara u muzejima. Od osnivanja, 1947. godine, u Vojvođanskom muzeju prikupljani su predmeti mađarske narodne kulture, srazmerno sa prikupljanjem predmeta ostalih etničkih grupa. Značajniju zbirku mađarskog materijala imaju i subotički i somborski muzej. Senčanski muzej, pored toga što se skoro isključivo bavi prikupljanjem mađarskog materijala, izdaje knjige sakupljene građe iz okoline Sente. 14)

U Radu Vojvođanskih muzeja nalazimo autore koji pišu o Mađarima u Vojvodini. 15) Kao posebno izdanje Vojvođanskog muzeja štampana je knjiga Ernea Kiralja, 16) koji je dugo radio kao spoljni saradnik Muzeja, a rezultat te saradnje je veliki broj snimljenih izvornih pesama i kolekcija veoma retkih muzičkih instrumenata.

X X X

Poslednjih godina, kako u muzejima tako i u Institutu za hungarologiju, pristupilo se ispitivanjima promena u narodnom životu vojvođanskih Mađara, kao i istraživanju uzajamnih prožimanja mađarske i jugoslovenske narodne kulture. Cilj ovih istraživanja je da daju realniju i bolju sliku o procesu prožimanja vojvođanskog stanovništva i o mađarskoj narodnoj kulturi u Vojvodini.

L I T E R A T U R A

1. Monografija pojedinih županija, pod uredništvom dr Šamua Borovskog: Bács-Bodrog vármegye, Budapest 1909; Torontál vármegye, Bp. 1911; Temes megye, Bp. 1911.
2. Thomka Viktor, Egy aludunai székely község monográfiája. Magyar Kisebbség, 1939.
Mészáros Sándor, Évszázadok viharában. Temerin története 1941-ig. Temrin, 1969.
3. Erdélyi János, Népdalok és mondák, Pest, 1846-1847.
4. Kovács Ágnes, Ipolyi Arnold folklórgyűjteménye a Néprajzi Múzeum kéziratgyűjteményében, Néprajzi Értesítő, Budapest 1958.
5. Magyar gyermekjátékgyűjtemény. Szerkesztette Kiss Áron. Budapest 1891.
6. Hermann Ottó, A magyar halászat könyve, Budapest 1887.
7. Kálmány Lajos, Szeged népe II, Temesköz népköltészet. Arad, 1882. Hagyományok I. Mesék, rokonneműek. II Borbély Mihály mondása után. Vc, 1914.
8. Bács-Bodrog megyei Történelmi Társulat évkönyve. Zombor.
9. Prvi brojevi časopisa Ethnographia i Néprajzi Értesítő, Budapest, os 1890. ili od 1900.
10. Bartók Béla Összegyűjtött írásai. Budapest 1966.
11. Kalangya i Hid; časopisi
12. Posleratni brojevi časopisa Hid.
13. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, Újvidék.
14. Zentavidéki népballadák, dr Burány Béla gyűjtése. Zenta, 1964. Száraz kútgém üres válú. Juhásznóták, betvárdalok, balladák Zentán és vidékén. Gyűjtötték: dr Burány Béla, Fábri Jenő, Tripolszky Géza, Zenta, 1966; Két szivárvány koszorúzza az eget. 142 népdal Zentán és vidékén. Gyűjtötte dr Burány Béla és Fábri Jenő. Zenta, 1969.
15. Rad vojvođanskih muzeja, Novi Sad od 1952.
16. Erne Kiralj, Mađarske narodne pesme, Novi Sad 1962.